

MARIO VARGAS LLOSA s-a născut în 1936 la Arequipa și a copilărit în Bolivia împreună cu mama și bunicii materni, închipuindu-și că tatăl lui murise și că fusese un erou. În realitate, la cinci luni după căsătorie își părăsise soția însărcinată și avea să-și revadă fiul abia zece ani mai târziu, când Mario se va întoarce în Peru. Între 1950 și 1952 urmează cursurile unei școli militare din Lima — experiență descrisă în primul roman, *Orașul și câinii*. În 1955 se căsătorește cu o mătușă, Julia Urquidi, provocând un mare scandal în familie, și divorțează de ea în 1964, pentru ca, un an mai târziu, să se căsătorească cu verișoara lui, Patricia. Între timp, lucrase în Franța ca profesor de spaniolă și jurnalist. După o tinerețe în care se apropiase de comunism, ia distanță față de Fidel Castro, ba chiar îl acuză pe Gabriel García Márquez, odinioară prieten, de servilism. Călătorește, predă la universități în America și Europa, devine scriitor celebru prin forța epică, luciditatea și ironia sa. „Literatura și politica se exclud reciproc”, scrie Mario Vargas Llosa. „Scriitorul lucrează în singurătate, are nevoie de totală independență. Politicianul e total dependent, trebuie să facă tot felul de concesii, exact lucrul pe care scriitorul nu-l poate face.”

MARIO VARGAS LLOSA

MĂTUȘA JULIA ȘI CONDEIERUL

Traducere din spaniolă de
COMAN LUPU

Ediție revăzută și necenzurată

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Scriu. Scriu că scriu. În gând mă văd scriind că scriu și mai pot să mă văd văzându-mă că scriu. Îmi mai aduc aminte de mine scriind și de asemenea văzându-mă că scriam. Și mă văd amintindu-mi că mă văd scriind și mă amintesc văzându-mă că-mi amintesc că scriam și scriu văzându-mă scriind că-mi amintesc că m-am văzut scriind că mă vedeam scriind că-mi aminteam că m-am văzut scriind că scriam și că scriam că scriu că scriam. Și mai pot să mă închipui scriind că deja scrisesem că mă închipuiam că mă văd scriind că scriu.

SALVADOR ELIZONDO, EL GRAFÓGRAFO

I

Pe vremea aceea, de mult trecută, eu eram foarte tânăr și locuiam împreună cu bunicii într-o vilă cu ziduri albe de pe strada Ocharán, din cartierul Miraflores. Studiam Dreptul la Universitatea San Marcos, resemnat, cred, să-mi câștig mai târziu existența cu o profesiune liberală, cu toate că, în realitate, mi-ar fi plăcut mai degrabă să mă fac scriitor. Aveam o slujbă cu titlu pompos, salariu modest, câștiguri ilicite și un orar elastic: director al redacției de informații la postul de radio Panamericana. Aceasta însemna să rezum informațiile interesante care apăreau în ziare și să le mai machiez puțin pentru a putea fi citite în buletinele de știri. Redacția aflată în subordinea mea era formată dintr-un băiat cu părul totdeauna dichisit, pe nume Pascual, mare amator de catastrofe. Se transmiteau din oră în oră buletine de știri cu durata de un minut, în afara celor de la prânz și de la nouă, care erau de cincisprezece minute, dar cum noi pregăteam mai multe o dată, îmi rămânea destul timp liber, hoinăream pe străzi, beam cafele pe Colmena, mergeam uneori la cursuri sau la birourile postului Radio Central, mai animate decât cele unde lucram eu.

Cele două posturi de radio aparțineau aceluiași patron și erau vecine, situate pe strada Belén, foarte aproape de Piața San Martin. Nu se asemănau defel. Ca surorile din tragedie, care se nasc una plină de haruri, iar cealaltă de defecte, se distingeau mai degrabă prin contrastele dintre ele. Radio Panamericana ocupa etajul al doilea și terasa unei clădiri noi și avea, în programele, ambițiile și personalul său, o anu-

mită notă de cosmopolitism și snobism, pretenții de modernitate, de tinerețe și de elită. Deși crainicii nu erau argentinieni (ar fi spus Pedro Camacho), meritau să fie. Se transmitea multă muzică, jaz și rock din belșug, ceva muzică clasică; undele lui erau primele care difuzau la Lima ultimele succese de la New York sau din Europa, fără a disprețui însă muzica latino-americană, cu condiția să fie cât de cât sofisticată. Muzica națională era admisă cu circumspecție și nu depășea nivelul valsului. Programele aveau o anumită spoială intelectuală, „Biografii din trecut”, „Comentarii internaționale”, și o preocupare de a nu cădea într-o prea mare stupiditate și vulgaritate se putea observa până și în emisiunile mai „ușurele”: concursuri de întrebări, în genul „Cine știe...” sau „Trambulina gloriei”. O dovadă a interesului cultural de la Radio Panamericana era și serviciul de informații, pe care eu și Pascual îl alimentam dintr-o mansardă din lemn, construită pe terasă, de unde se puteau vedea toate lăzile de gunoi și ochiurile din cele mai îndepărtate acoperișuri de paie din Lima. La chichineața noastră se ajungea cu un ascensor ale cărui uși aveau îngrijorătorul nărav de a se deschide înainte de vreme.

În schimb, Radio Central era înghesuit într-o clădire veche, plină de *patios* și coridoare și era de ajuns să-i auzi pe crainici abuzând cu dezinvoltură de argou, ca să-ți dai seama de orientarea către mase, către plebe, către indigeni, a acestui post. Aici se transmiteau puține știri, marea doamnă era muzica peruană, inclusiv cea andină, și deseori se întâmpla ca artiștii indieni de la diferite teatre să participe la emisiunile cu public, la care mulțimea se înghesuia cu multe ore înainte de deschiderea ușilor de la sala de spectacole. Undele acestui post mai răspândeau de asemenea florii muzicii tropicale, mexicane și argentiniene, iar programele sale erau simple, lipsite de imaginație, dar eficiente: „La cererea dumneavoastră”, „Serenade de ziua ta”, „Cancanuri din lumea teatrului și a filmului”. Pentru postul Radio Central, piesa de rezistență, repetată și inepuizabilă, care, potrivit tuturor anchetelor, îi asigura o mare popularitate, era teatrul la microfon.

Se transmiteau cel puțin șase pe zi și mă amuza teribil să-i pândesc pe interpreți în timpul înregistrării: actori și actrițe în total declin, flămânzi și jerpeliți, ale căror voci tineresti, învăluitoare, cristaline contrastau cumplit cu chipurile lor îmbătrânite, cu gurile pline de amărăciune și cu ochii osteniți. „În ziua în care se va introduce televiziunea în Peru, nu le va mai rămâne altceva de făcut decât să se sinucidă”, pronostica Genaro-fiul, arătându-mi-i prin geamurile studioului, unde, ca într-un uriaș acvariu, îi vedeam adunați în jurul microfonului, cu textul în mână, gata să înceapă capitolul al XXIV-lea din *Familia Alvear*. Într-adevăr, ce decepție ar fi trăit gospodinele care se înduioșau auzind glasul lui Luciano Pando, dacă i-ar fi văzut trupul diform și privirea sașie și ce decepție ar mai fi avut și pensionarii cărora vocea cadentată a Josefinei Sánchez le stârnea amintirile, dacă i-ar fi cunoscut gușa, mustățile, urechile clăpăuge și varicele de la picioare. Dar, pe atunci, introducerea televiziunii era încă departe și modesta subzistență a faunei teatrului radiofonic părea pentru moment asigurată.

Întotdeauna fusesem curios să aflu ce pană fabrica acele seriale care umpleau după-amiezele bunicii, toate povestirile pe care le auzeam de obicei la mătușile mele, Laura, Olga, Gaby, sau în casele multelor mele verișoare când mergeam în vizită (familia noastră miraflorenă era biblică, foarte unită). Bănuiam că aceste radioteatre se importau, dar am fost surprins să aflu că cei doi Genaro, tată și fiu, nu le cumpărau din Mexic, nici din Argentina, ci din Cuba. Le producea compania CMQ, un fel de imperiu radio-televiziv condus de Goar Mestre, un bărbat cu părul argintiu pe care îl vedeam uneori, în trecere prin Lima, traversând coridoarele de la Radio Panamericana, escortat îndatoritor de proprietari și de privirea respectuoasă a tuturor. Tot auzindu-i vorbind despre compania cubaneză CMQ pe crainicii, animatorii și operatorii de la Radio — pentru care aceasta reprezenta ceva mitic, ceea ce era Hollywood-ul de altădată pentru cinești —, eu și Javier, în timp ce beam cafea la Bransa, sacrificam din când în când câte o bucată de vreme închipuindu-ne ar-

mata de poligrafi care, acolo, în îndepărtata Havană cu palmieri, plaje paradiziace, pistolari și turiști, în birourile cu aer condiționat ale citadelei lui Goar Mestre, produceau probabil, la mașini de scris silențioase, opt ore pe zi, acel torent de adultere, sinucideri, pasiuni, dueluri, moșteniri, devoțiune, întâmplări și crime care, din insula din Antile, se împrăștia prin întreaga Americă Latină, cristalizând în glasurile unor Luciano Pando sau Josefina Sánchez, ca să-i amăgească în lungile după-amieze pe bunicile, mătușile, verișoarele și pensionarii din fiecare țară.

Genaro-fiul cumpăra (sau, mai degrabă, CMQ vindea) teatrele radiofonice la kilogram și cu comenzi telegrafice. Mi-a spus-o el însuși, într-o seară, după ce s-a minunat când l-am întrebat dacă el, frații sau tatăl lui vizau textele înainte de a fi difuzate. „Tu ai fi în stare să citești șaptezeci de kilograme de hârtii?” mi-a răspuns, privind-mă cu o condescendență îndatoritoare, care se cuvenea condiției de intelectual pe care mi-o conferise de când văzuse o povestire de-a mea în suplimentul duminical al ziarului *El Comercio*: „Calculează cât ți-ar lua. O lună? două? Cine poate consacra câteva luni de zile unui teatru radiofonic? Îl lăsăm în voia soartei și până acum, din fericire, Preasfânta Făcătoare de Minuni ne-a ajutat.” În cel mai bun caz, Genaro-fiul se informa, prin agențiile de publicitate ori printre colegi sau prieteni, câte țări și cu ce rezultate de popularitate cumpăraseră radioteatrul care i se oferea; în cel mai rău, se orienta după titlu sau, pur și simplu, da cu banul. Textele pentru teatrul radiofonic se vindeau la kilogram întrucât aceasta era o formulă mai puțin înșelătoare decât cea după numărul de pagini sau de cuvinte, adică era singura posibil de verificat. „Desigur, spunea Javier, dacă nu e timp pentru a citi toate aceste cuvinte, cu atât mai puțin va fi pentru a le număra.” Îl excita ideea unui roman de șaizeci și opt de kilograme și treizeci de grame, al cărui preț să fie stabilit de un cântar, ca la carnea de vită, unt sau ouă.

Acest sistem crea însă probleme patronilor. Textele veneau pline de cubanisme pe care, cu câteva minute înainte

de emisiune, înșiși Luciano, Josefina și colegii lor le traduceau în peruană cum puteau (întotdeauna prost). Pe de altă parte, adesea, pe drumul de la Havana la Lima, în cala vapoarelor sau a avioanelor ori la vamă, topul de hârtii dactilografiate se deteriora și se pierdeau episoade întregi, umezeala le făcea ilizibile, se rătăceau, le devorau șoarecii din depozitul Radioului Central. Cum acest lucru se remarcă doar în ultima clipă, când Genaro-tatăl împărțea textele, se iveau situații îngrijorătoare. Se rezolvau sărindu-se peste episodul pierdut, fără să se sinchisească cineva, sau, în cazuri mai grave, îmbolnăvindu-l pentru o zi pe Luciano Pando sau pe Josefina Sánchez, ca în următoarele douăzeci și patru de ore să se poată cârpi, învia ori elimina, fără traumatisme excesive, gramele ori kilogramele dispărute. În plus, dat fiind prețul ridicat cerut de CMQ, era firesc ca Genaro-fiul să se simtă fericit când a descoperit existența și extraordinara înzestrare ale lui Pedro Camacho.

Îmi amintesc foarte bine ziua când mi-a vorbit despre fenomenul radiofonic, pentru că tot atunci, la ora prânzului, am văzut-o pentru prima oară pe mătușa Julia. Era sora soției unchiului Lucho și sosise cu o noapte înainte din Bolivia. Divorțată de curând, venise să se odihnească și să se refacă după eșecul matrimonial. „De fapt, ca să-și caute un alt bărbat”, decretase — la o reuniune de familie — mătușa Hortensia, cea mai guralivă dintre rudele mele. În fiecare joi eu luam dejunul la unchiul Lucho și mătușa Olga și, în acea zi, am găsit toată familia încă în pijamale, dregându-se după o noapte grea, cu midii picante și cu bere rece. Stătuseră până în zori cu proaspăt sosita și dăduseră gata numai ei trei o sticlă cu whisky. Îi durea capul, unchiul Lucho se văita că la laboratorul lui o să fie probabil debandadă, mătușa Olga spunea că-i o rușine să pierzi nopțile, cu excepția celor de sâmbătă, iar musafira, în capot, desculță și cu bigudiuri pe cap, își desfăcea geamantanul. N-a deranjat-o faptul că am văzut-o într-o asemenea toaletă, cu care nimeni n-ar fi luat-o drept o regină a frumuseții.

— Deci tu ești băiatul Doritei, îmi spuse, ștampilându-mă cu un sărut pe obraz. Ai terminat liceul, nu?

În clipa aceea am urât-o de moarte. Pe atunci, micile mele conflicte cu familia se datorau faptului că toți se încapățâneau să mă mai trateze încă la fel ca pe un copil și nu cum eram, un bărbat în toată puterea cuvântului, de optsprezece ani. Nimic nu mă irita atâta ca *Marito*; aveam senzația că diminutivul mă trimitea înapoi la epoca pantalonilor scurți.

— Este deja în anul al treilea la Drept și lucrează ca ziarist, i-a explicat unchiul Lucho, întinzându-mi un pahar cu bere.

— Adevărul este, mă împunse mătușa Julia, că pari încă un puști, *Marito*.

În timpul prânzului, cu acel aer drăgostos pe care îl adoptă adulții când se adresează idioților sau copiilor, m-a întrebat dacă am iubită, dacă merg la petreceri, ce sport practic și m-a sfătuit, cu o perversitate la care n-am sesizat dacă era din inocență sau deliberată, dar care, oricum, m-a lovit drept în inimă, să-mi las mustața să crească, *îndată ce voi fi în stare*. Bruneților le stă bine și asta îmi va spori trecerea la fete.

— Lui nu-i e gândul nici la fuste, nici la chefuri, îi explică unchiul Lucho. E un intelectual. A publicat o povestire în suplimentul ziarului *El Comercio*.

— Bag seamă că băiatul Doritei dă de bănuț, râse mătușa Julia, iar pe mine mă cuprinsese un acces de solidaritate cu fostul ei bărbat. Am zâmbit însă și i-am cântat în strună. În timpul mesei s-a apucat să povestească niște oribile bancuri boliviene și să mă ia peste picior. La plecare, părea că dorește să-i fie iertate răutățile, pentru că mi-a spus, cu o expresie afectuoasă, să o însoțesc într-una din seri la cinema, că-i plac filmele.

Am sosit la Radio Panamericana tocmai la timp pentru a evita ca Pascual să consacre întregul buletin de la orele trei știrii publicate de *Ultima Hora* despre o bătaie în câmp deschis, pe străzile exotice din Rawalpindi, între gropari și leproși. După ce am pregătit și buletinele de la orele patru și cinci, am plecat să beau o cafea. La intrarea de la Radio

Central am dat de Genaro-fiul, într-o stare euforică. M-a târât de braț până la Bransa. „Trebuie să-ți spun ceva fantastic!” Fusesse câteva zile în capitala Boliviei, La Paz, pentru afaceri și văzuse la treabă un om multifuncțional: Pedro Camacho.

— Nu este un om, ci un trust, se corectă el, plin de admirație. Scrie toate operele dramatice care se prezintă în Bolivia și joacă în toate. Scrie toate povestirile difuzate la Radio, este regizor și june-prim în toate.

Mai mult decât fecunditatea și rolul său de factotum, îl impresionase însă popularitatea acestuia. Pentru a-l putea vedea, la Teatrul Saavedra din La Paz, trebuise să cumpere un bilet la preț dublu, de speculă.

— Ca la coride, închipuie-ți! se minuna el. Cine a umplut vreodată o sală de teatru la Lima?

Mi-a povestit că văzuse, două zile la rând, adolescente, adulte și bătrâne înghesuindu-se la ușa de la Radio Illimani ca să aștepte ieșirea idolului, pentru a-i cere autografe. Pe de altă parte, primise asigurări de la McCann Erickson din La Paz că radioteatrele lui Pedro Camacho se bucurau de cea mai mare audiență pe undele boliviene. Genaro-fiul era ceea ce pe atunci începuse să se numească un patron progresist: îl interesau mai mult afacerile decât onorurile, nu era membru al Clubului Național, nici nu aspira să fie, se împrietenise cu toată lumea, iar dinamismul lui devenea obositor. Fiind un om care lua decizii cu rapiditate, după vizita la Radio Illimani l-a convins pe Pedro Camacho să vină în Peru, în exclusivitate pentru Radio Central.

— N-a fost greu, acolo făcea foame, m-a lămurit el. O să se ocupe de teatrul radiofonic, iar eu o să-i pot da dracului pe rechinii de la CMQ.

Am încercat să-i înveninez iluziile. I-am spus că tocmai constatasem că bolivienii sunt foarte antipatici și că Pedro Camacho o să se pună rău cu toată lumea de la Radio Central. Accentul său o să zgârie urechile ascultătorilor, iar prin ignoranța lui în materie de Peru o să facă boacăne la tot pasul. Dar el zâmbea, neatins de profețiile mele defetiste. Cu toate că nu fusese niciodată aici, Pedro Camacho îi vorbise

despre sufletul Limei ca un limean autentic, iar accentul lui era splendid, cu o pronunție catifelată, fără rââieli și sâsâieli.

— Or să-l facă terci pe Luciano Panda și ceilalți actori, se gândi Javier. Sau o să-l violeze frumoasa Josefina Sánchez.

Ne aflam în mansardă și discutam, în vreme ce eu, schimbând adjective și adverbe, băteam la mașină știrile din *El Comercio* și *La Prensa* pentru buletinul de la douăsprezece. Javier era cel mai bun prieten al meu și ne vedeam zilnic, fie și numai pentru o clipă, ca să constatăm că existăm. Era o ființă cu elanuri schimbătoare și contradictorii, dar întotdeauna sincere. Fusese steaua secției de literatură a Universității Catolice, unde nu se mai pomenise un student mai sărguincios ca el, nici un cititor de poezie atât de lucid, nici un comentator mai subtil al textelor dificile. Toată lumea presupunea că o să-și dea licența cu o teză strălucită, că va fi un strălucit profesor universitar și un poet sau critic la fel de strălucit. Dar, fără explicații, într-o bună zi i-a decepționat pe toți, abandonându-și teza la care lucra, renunțând la literatură și la Universitatea Catolică și înscriindu-se la Universitatea San Marcos ca student la Științe Economice.

Când îl întreba cineva cărui fapt i se datorește acest abandon, el mărturisea (sau glumea) că teza la care lucra îi deschisese ochii. Se intitula „Proverbele la Ricardo Palma”. Trebuie să citească *Tradițiile peruane* cu lupa, vânând proverbe, și cum era conștiincios și riguros, reușise să umple un sertar cu fișe erudite. Apoi, într-o dimineață a dat foc sertarului cu fișe cu tot pe un maidan — el și cu mine am tras un dans apaș în jurul flăcărilor filologice — și a declarat că urăște literatura și că până și economia era preferabilă acesteia. Javier își făcea practica la Banca Centrală de Rezerve și găsea mereu un pretext să dea o fugă până la Radio Panamericană. Din coșmarul lui paremiologic rămăsese cu obiceiul de a-mi aplica nitam-nisam câte o zicătoare.

M-a surprins tare mult faptul că mătușa Julia, deși era boliviancă și trăise în La Paz, nu auzise niciodată vorbin-

du-se de Pedro Camacho. Dar ea m-a lămurit că nu ascultase niciodată la radio vreo povestire dramatizată și nici n-a mai pus piciorul în vreun teatru de când interpretase rolul Crepusculului în *Dansul orelor*, când a terminat liceul la maicile irlandeze. („Să nu îndrăznești să mă întrebi câți ani sunt de atunci, Mario.”) Mergeam de la casa unchiului Lucho spre capătul bulevardului Armendáriz, la cinematograful Barranco. Chiar ea îmi impusese invitația, la prânz, într-un fel cât se poate de dibaci. Era prima joi de la sosirea ei și cu toate că nu-mi surâdea să fiu iarăși victima poantelor boliviene, n-am vrut să lipsesc de la dejunul săptămânal. Nădăjduiam să n-o găesc acasă, fiindcă în ajun — în fiecare miercuri seara mergeau toți în vizită la mătușa Gaby — o auzisem pe mătușa Hortensia comunicând, cu tonul cuiva care e la curent cu orice taină:

— În prima ei săptămână la Lima a ieșit de patru ori cu patru curtezani diferiți, dintre care unul însurat. E dată naibii divorțata, nu glumă!

Când am ajuns la unchiul Lucho, după *El Panamericano*, buletinul de la douăsprezece, am găsit-o cu unul dintre admiratorii ei. Am gustat dulcea plăcere a răzbunării când am intrat în salon și l-am descoperit așezat lângă ea, privind-o cu ochi de cuceritor, pe unchiul Pancraccio, un văr primar de-al bunicii, strălucitor de caraghios în costumul lui din alte vremuri, cu papion și garoafă la butonieră. Rămăsese vădov cu secole în urmă, mergea crăcănat, marcând ora zece și zece, iar vizitele lui erau întotdeauna comentate în familie cu maliție, pentru că nu se jena deloc să ciupească servitoarele în văzul tuturor. Își cănea părul, purta ceas de buzunar, cu lăntișor argintat și putea fi văzut zilnic, la colțul străzii Unión, pe la șase seara, aruncând vorbe dulci funcționarilor. Când m-am aplecat să o sărut, i-am șoptit bolivienței la ureche, cu toată ironia de care eram în stare: „Ce cucerire grozavă, Julita!” Ea mi-a făcut cu ochiul și a fost de acord cu mine. La masă, după ce a disertat despre muzica autohtonă, în care era expert — la sărbătorile de familie oferea întotdeauna un solo la tambură —, unchiul Pancraccio s-a întors spre ea și,